Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 6/4 Fall 2011, p.981-986 , TURKEY

ORTA ASYA (ANONİM) KURAN TERCÜMESİ ÜZERİNDE ÖZBEKİSTAN'DA YAPILMIŞ BİR İNCELEME

ТУРКИЙ ТАФСИР

(XII-XII acp)*

AN ANALYSIS ON THE CENTRAL ASIA QURAN TRANSLATION STUDIED IN UZBEKISTAN

Prof. Dr. Kazakbay Mahmudov, TURKİY TEFSİR (XII-XIII asr), Taşkent, 2000. 64s + Tıpkıbasım.

*Emek ÜŞENMEZ**

Orta Asya (Anonim) Kur'an Tercümesi

Kim tarafından ne zaman ve nerede yazıldığı belli olmayan bu eser Orta Asya Tefsiri veya Anonim Tefsir olarak bilinmektedir. Bu Kur'an tercümesi karışık bir yapıya sahiptir. Yer yer kelime kelime tercüme yer yer de tefsir özellikleri göstermektedir. Bazen surelerle ilgili hikâyelere de yer verildiği görülür. Araştırmacılar eserin dönemi ve dili hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir[1]. Eser 1914 yılında Zeki Velidi Togan tarafından bulunmuştur. Eserin dili genel hatlarıyla Karahanlı Türkçesidir. Fakat Oğuz, Çağatay, Kıpçak ve Harezm Türkçesi izleri de taşımaktadır.

Doğu Türkçesi ile yazılmış Kur'an tercümeleri üzerine yapılan çalışmalarda son zamanlarda bir artış gözlemlenmektedir. Gerek Türkiye gerekse Türkiye dışında yapılan bu çalışmalar kuşkusuz Türkoloji dünyasına önemli katkılar sağlamaktadır. Doğu Türkçesi ile yapılmış Kur'an tercümeleri başlangıçta satır arası kelime kelime yöntemiyle meydana getirilmiştir. Sonraki zamanlarda kelime kelime tercüme yöntemi yerini tefsir metoduna bırakmaya başlamıştır.

Eser üzerinde Halil İbrahim Usta yüksek lisans tezi hazırlamıştır[2]. Borovkov bu tercümenin sözlüğünü hazırlamıştır[3]. Bu sözlük Türkçeye çevrilmiştir[4]. Son olarak Özbek Türkolog Kazakbay Mahmudov[5] eser üzerinde bir çalışma[6] yapmış ve bu çalışmaya tıpkıbasım da eklemiştir.

---

* Eser, Dr. Emek Üşenmez tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmaktadır.

* Dr., İstanbul Arel Üniversitesi. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: fahemek@gmail.com

[1] J. Eckmann, Abdulkadir İnan, Barthold, Fuat Köprülü, Kazakbay Mahmudov eserin dili ve yazıldığı yer hakkında görüş belirtmişlerdir.

[2] Halil İbrahim Usta, *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesi İle Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989 Ankara.

[3] A. K. Borovkov, Leksika Sredneaziatskogo Tefsira XII-XIII vv., Moskva, 1963.

[4] Halil İbrahim Usta-Ebulfez Amanoğlu, Orta Asyada Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII-XIII. Yüzyıllar), TDK Yay., Ankara 2002.

[5] Kazakbay Mahmudov bugün için seksen yaşını geçmiş Özbek Türkologdur. Özbekistan Milli Üniversitesinde Özbek Dili alanındaki yüksek lisans ve doktora programlarında ders vermektedir.

Anonim Tefsirin ilk tıpkıbasımı olması münasebetiyle bu eser önem arz etmektedir[7]. Fakat Kazakbay Mahmudov'un çalışmasına eklediği tıpkıbasım okunamayacak derecede bozuktur. Mahmudov, 62 sayfalık incelemesinde söz konusu Kur'an tefsiri ile Özbek dili hakkında münasebet kurarak eserin dilinin Eski Özbek dili olduğunu belirtir. Kazakbay Mahmudov eser üzerindeki incelemesini şu başlıklar altında toplamıştır:

Önsöz

Giriş

Tefsir Hakkında

Tefsirin Özbek Dili İle Münasebeti

Tefsirin Kabilevi Dil Hususiyetleri

Tefsirin Yazıldığı Dönem Hakkında

Tefsirin Tıpkıbasımının Yapılışının Önemi Hakkında

Metin Transkripsiyonu Oluşturulması Hakkında

Tefsirdeki Zaman İfadeleri Hakkında

Kısaltmalar

Tek nüshası bulunan bu nadir Kur'an Tefsirinin tıpkıbasımının yapılması son derece önemli bir çalışmadır. Fakat mevcut tıpkıbasım çeşitli nedenlerden dolayı okunamamaktadır. Özellikle satır arası tercümelerin olduğu bölümler ince hatla yazıldığı için okuma güçlüğü bu kısımlarda daha da artmaktadır. Kazakbay Mahmudov ile Özbekistan Milli Üniversitesinde yaptığım görüşmede söz konusu tıpkıbasım hakkında ayrıntılı olarak konuşma fırsatı bulmuştum. Kazakbay Mahmudov tıpkıbasım için kullandığı mikrofilmi Rusya'dan özel olarak getirttiğini ancak kitabı baskıya hazırlayan matbaanın yeteri kadar hassas davranmadığını, bu nedenle de kalitesiz bir tıpkıbasım ortaya çıktığını söylemişti[8].

Kazakbay Mahmudov çalışmasının Mukaddimesinde (Önsöz) eserle ilgili şunları söyler:

"Туркистон халқлари ислом динини қабул қилгандан сўнг, Қуръони қаримнинг маъноларини тўғри англаш ҳамда шариат қонунларини тушуниш зарурати юзага келган эди...XII-XIII аср туркий тафсир / Ўрта Осиё тафсири/ ҳажм жиҳатидан улкан ёзма обида ҳисобланади, асар 147 варақдан иборат ёки 147а ва б саҳифаларни ташкил қилади. (s.3)."

"Türkistan halkları İslam dinini kabul ettikten sonra Kur'an-ı Kerîm'in anlamlarını doğru anlama ve de şeriat kanunlarını öğrenme zarureti ortaya çıkmıştır... XII-XIII yy Türkçe Tefsir/Orta Asya Tefsiri hacim yönünden büyük bir yazma olarak görülmektedir. Eser 147a-b yapraklarından oluşmaktadır (s.3)."

Burada Kazakbay Mahmudov Orta Asya Tefsiri hakkında bilgi vermektedir. Başlangıçta Türkistan halklarının İslam dini ile tanışması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan Kuran tercümesi gereksiniminden bahseder. Daha sonra eserin teknik özelliklerini anlatır. Kazakbay Mahmudov'un çalışmasında dikkat çeken bölümlerden birisi de eserin Özbek Türkçesi ile olan ilişkisinin

[6] Kazakbay Mahmudov, Turkiy Tefsir (XII-XIII asr), Taşkent Devlet Şarksinaslik İnstituti, Taşkent 2000.

[7] Halil İbrahim Usta daha önce yüksek lisans çalışması olarak hazırladığı bu tefsiri metin ve tıpkıbasım olarak 2011 yılında neşretmiştir. Kazakbay Mahmudov tıpkıbasımına göre oldukça temiz ve okunaklı bir tıpkıbasımla bilim dünyasına önemli bir katkı sağlamıştır. (Halil İbrahim Usta, Orta Asya Kur'an Tefsiri Metin-Tıpkıbasım, Ankara 2011).

[8] 2008 yılı Mayıs ayında, Kazakbay Mahmudov ile Taşkent'teki evinde Türkoloji üzerine gerçekleştirdiğimiz konuşmadan alıntıdır.

anlatıldığı kısımdır. Burada yazar Özbek Türkçesinin tarihsel gelişme sürecinden bahsettikten sonra tefsirin dili hakkında bir hüküm verme gayreti içine girer. Bu noktadan hareketle eserin dilinin Eski Özbek Türkçesi ile ilintili olduğunu söyler. Bu durumu teyit etmek için tefsirden ve Karahanlı-Kıpçak Türkçesi ile yazılmış eserlerden kelime örnekleri vererek bunlar arasında benzerlik kurmaya çalışır. Yazar burada kelimelerin Arap harfli yazımlarını da vermeyi ihmal etmez. Yazarın tefsirde geçen kelimeleri kıyasladığı eserlerden bazıları Babür Şah'ın Babürnamesi, Ali Şir Nevayi'nin Muhakemetü'l-Lugateyn ve Hayretü'l-Ebrar adlı eserleri, Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türk adlı eseri ve benzerleridir.

Kazakbay Mahmudov Eski Özbek Türkçesi hakkındaki görüşlerini açıklarken bu dilin Karahanlı ve Kıpçak Türkçeleri ile yakınlık gösterdiğinden söz eder. Mahmudov'un üzerinde önemle durduğu husus Özbek Türkçesinin üç katmandan oluştuğudur. Karluk-Kıpçak ve Oğuz Türkçelerinin harmanlaması olarak tabir ettiği Özbek Türkçesi[9] Orta Asya Tefsirinin diliyle yakınlık göstermektedir. Kazakbay Mahmudov'un bu görüşü Eckmann'ın görüşü ile paralellik göstermektedir. Eckmann, eserin dili hakkındaki görüşlerini belirtirken tefsirde geçen hikâye ve tefsirlerin dilinin Kıpçak-Çağatay ve Oğuz Türkçesi izleri taşıdığını; kelime kelime tercümenin ise Karahanlı Türkçesine yakın olduğunu belirtmektedir. Burada Kazakbay Mahmudov ile Eckmann'ın görüşleri bir noktada birleşmektedir. Çünkü J. Eckmann, Orta Asya Kur'an tercümesinde yer alan hikâyelerin dilinin Kıpçak-Çağatay ve Oğuz Türkçeleri karışımı olduğunu ifade etmektedir. Kazakbay Mahmudov'un Eski Özbek Türkçesi olarak nitelendirdiği dil de Karluk-Kıpçak ve Oğuz Türkçesinden müteşekkildi. Konuya bu açıdan bakıldığı zaman tefsirin dilinin Karahanlı-Eski Özbek-Kıpçak-Oğuz Türkçesi karışımı olduğu söylenebilir.

[9] Yazar eserinde "Özbek Tili" ifadesini kullanır. "Ўзбек Тили".

Orta Asya Kur'an Tefsirinden

Orta Asya Kur’an Tefsirinden

Orta Asya Kur'an Tefsirinden